
DIE EERSTE SENDELINGE AS PLAASLIKE HOOFMANNE IN HEREROLAND*

Slegs terloops vermeld dr. H. Vedder in sy werk: „Das alte Südwest-Afrika” (Berlyn, 1934, bl. 230) die feit dat die welbekende Rynse sendeling C. Hugo Hahn, wat saam met sy mede-sendeling Johannes Kleinschmidt die eerste sendingstasies in Hereroland gestig het, self deur ’n erkende Herero-hoofman, Kahitjene, as hoofman van die plek Barmen, waar hy ’n sendingstasie gestig het, beskou is.

Meer breedvoerig het vroeër die sendeling Jacob Irle in sy boek „Die Herero” (Gütersloh, 1906, bl. 234) oor hierdie op die eerste gesig opvallende verskynsel geskryf en daarby meegedeel dat die Herero’s die goeie invloed van die sendelinge erken het en ook bewus daarvan was dat hulle deur die destyds so magtige „hoofman” van die (Oorlams-). Hottentotte, Jonker Afrikaner, na Barmen gestuur was. Verder beweert hy dat hulle C. H. Hahn as leier van die hele onderneming beskou het en hom daarom ook met die titel „omukona” aangedui het. Die rondtrekkende hoofmanne, sê hy, het soms met hulle vee Barmen besoek om „die wit hoofman” te groet, want hulle het Hahn beskou as die hoofman en eienaar van die plek, en die inwoners as sy onderdane, niteenstaande Hahn se ontkenning en teëstrewe.

Volgens Irle het Hahn selfs van die grootste hoofmanne die naam „Omunene” (groter) ontvang, omdat hy tot die jaar 1872 dieselfde invloed tot heil van die volk uitgeoefen het. Hy voeg daarby dat dit ook met die

---

*) F. Rudolf Lehmann: „Das Häuptlingstum der Herero in Südwest-Afrika. Eine kurze Übersicht über die Entwicklung der politischen Organisation und des heutigen Nationalbewusstseins der Herero”, in „Sociologus”, Jaarg. 5, bl. 28-43, Berlin 1955.

ander eerste sendelinge wat hulle werk begin het op plekke sonder Herero-hoofmanne, so gegaan het, en wel by wyse van erkenning van hulle groot verdienste ten opsigte van die Herero-volk.

Tog bly dit opvallend dat die sendelinge self glad nie gesteld was op hierdie betiteling nie, en dat hulle as „omuhona” erken is sonder dat hulle vooraf „ependa” (*dapper, held*) was, wat anders die algemene reël was. En laasgenoemde was hulle seker nie, want hulle het die sendingstasies se grondgebied nie met geweld in besit geneem of verdedig nie. Intendeel, hulle moes later herhaaldelik inderhaas die plekke ontruim en uit die land vlug.

Daar sou miskien iets te sê wees vir Irle se bewering dat die eerste sendelinge hulle gevestig het op niemandsland, maar hierdie term druk ’n Europese begrip uit en rym nie eintlik met Herero-opvattinge nie. Daarvolgens sou dit hoogstens kon aandui grond wat die volk tydelik nie in besit kan hou nie of wat in hulle geen ekonomiese belang het nie. Want origens beskou hulle alle gronde as hul eiendom waar hulle eenmaal hulle vee laat wei het of een van hulle hoofmanne begrawe het.

Veeleer moet die rede vir die erkenning van ’n hoofmanskap van die sendelinge gesoek word in die voortdurende spanning tussen die Herero’s, die Oorlamse en die Nama, ten tyde van Jonker Afrikaner, in die middelstreke van Suidwes-Afrika.

Die beste inligting hieromtrent is te vinde in die dagboek van die sendeling Johannes Rath, een van die oudste en mees verdienstelike sendelinge van die Rynse genootskap in Herero-Land. Hy het in die middel van die jaar 1849 die sendingstasie Otjimbinque aan die middelloop van die Swakop gestig, soos goed beskryf in H. Vedder se „Geschichte des alten Südwest-Afrika” (Berlyn, 1934, bl. 139 v., 145 en 244).

’n Herero-„ependa”, Tjiponda, het hier reeds eenmaal sy vee laat wei, maar het toe langs die Swakop verder ooswaarts getrek. Slegs ’n paar arm inboorlinge het daar gewoon toe Rath hom daar gevestig het, want (Willem) Zerana, wel ’n invloedryke persoon maar nog nie ’n „omuhona” nie, het eers enkele jare na Rath hier aangekom. Maar vanweë die onrus hier vir die Herero’s veroorsaak deur die Nama (H. Vedder: Quellen zur Geschichte Südwest-Afrikas, deel II, bl. 8 v.) het hy verder getrek na Omaruru.

Johannes Rath deel mee dat kort na sy vestiging in Otjimbinque boodskappers van ’n ander aansienlike Herero, Kahitjene, na hom gekom het om te vra of Rath nie vir hulle ’n woonplek by Otjimbinque kon aanwys

nie. Omdat Kahitjene eenvoudig nie wou glo dat Rath daar geen eiendomsreg het nie, moes hy dit maar toelaat. Die boodskappers van Kahitjene het daarop die sendeling bestempel as 'n „omusuverua”, d.w.s. 'n geliefde, en het hom ook nog met ander vriendelike name vereer.

Kahitjene was eers ook slegs 'n „ependa”, maar het later, toe hy in die nabyheid van Okahandja sy vee vermeerder het, „'n regte hoofman” geword. (Quellen zur Geschichte Südwest-Afrikas, II bl. 62 en 32). Hy het ook nie lank ten tyde van Rath in die omgewing van Otjimbinque gebly nie. Blykbaar was sy oponthoud aldaar toe te skryf aan die gevaar wat hom bedreig het van die kant van Jonker Afrikaner, wat gewoonlik die sendingstasies ontsien het. In elk geval het hy tussen Otjimbinque en Omaruru sy vee laat wei soos ook ander Herero-vee-eienaars gedoen het.

Soos gesê, was daar slegs min mense in die omgewing toe Rath hom in 1849 op Otjimbinque gevestig het en sy godsdiensoefeninge is dus ook skraal besoek. Maar binne 'n jaar het vyftig tot sestig families hulle in die nabyheid van die stasie bevind. Volgens die mededeling van Rath self was hulle wel arm mense, maar dit was dan ook slegs vir die armes moontlik om vas op enige plek te bly, aangesien die rykes ter wille van hulle vee van plek tot plek mog trek. Hierdie mense het selfs tuine aangelê, terwyl in die nabyheid ook drie hoofmanne, Zeraua, Kompindumbi en Kambuiri, hulle gevestig het.

Eersgenoemde het, volgens Rath, ook soms na die godsdiensoefeninge gekom, maar dan wou die arm Herero's uit vrees vir hom nie opkom nie. Eers na heelwat aanmoediging deur die sendeling wou hulle dit waag om uit hulle hutte te kom as Zeraua daar was. (Rheinische Missionsgeschichte, 1852, bl. 100 en 107).

Rath beskryf hierdie Zeraua as besonder verstandig, maar hy het ook die tipiese Herero-trots in hoë mate besit. Toe hy bv. een keer 'n predikasie van Rath bygewoon het, het hy die sendeling gevra of hy hom (Zeraua) ook inbegryp het in sy vermaninge aan sy toehoorders; en toe Rath hierop bevestigend antwoord, was hy baie ontevrede en het breedvoerig oor sy eie deugde uitgewei, waarvan die sendeling hom nie kon afkry nie. Die feit dat hy kort daarop vertrek het, het Rath die indruk laat kry dat hy wel enigsins ten goede deur hom beïnvloed was, wat hom weer moed laat kry het om sy sendingstasie nog langer in stand te hou, terwyl hy al lank daaraan

gedink het om dit op te gee vanweë die vrugtelosheid van sy arbeid (BRM, 1853, bl. 377).¹⁾

Toe die sendeling F. W. Kolbe, saamsteller van 'n uitstekende Engels-Herero-woordeboek (1883), hom in Maart 1849 op Okahandja gevestig het, om daar die derde stasie in Hereroland te stig, het hy blykbaar ook geen formele aansoek gerig aan een van die daar rondswerwende Herero-hoofmanne nie. Toe hy in geselskap van C. H. Hahn daar aangekom het, was daar ook niks te sien van die as groot hoofmanne bekende Katjamaha, Kahitjene en Katjikuru nie. Maar Viktor Metirapi, wat vroeër in Otjimbingwe gewoon het en verwant was aan 'n reeks ou „hoofmanne”, noem hulle almal slegs „omapenda”. Op sy plek het die sendelinge, 'n kwartier van die fontein verwyderd, Mungunda, ook 'n bekende ependa, gevind, wat sy vee kon laat wei van Okahandja af tot by die Khan-rivier (Quellen, „”, bl. 76). Toe die sendelinge hom besoek het en aan hom hulle plan meegedeel het, het hulle die indruk gekry dat „hy die vestiging van 'n sendeling in sy nabyheid nie sou verhinder nie” (B.R.M., 1851, bl. 40).

In Mei 1850 het Kahitjene egter plotseling by Kolbe in Okahandja opgedaag met die versoek om in sy nabyheid te mag vertoef. Hy sou dan „woorde van God wil spreek” en „alle ander mense weghou en terugdrywe.” Waarop kolbe hom meegedeel het dat hulle die Woord aan alle mense wil verkondig en aan niemand die plek (Okahandja) kan verbied nie, mits hy in vrede kom; dat hy dus wel daar kon bly, maar ook anders moes toelaat om te kom en te gaan (B.R.M., 1851, bl. 147).

Kahitjene het verder meegedeel dat hy beskerming soek teen Jonker Afrikaner en 'n ander hoofman („ependa”) Hukununa. Begryplikerwys het die sendeling geantwoord dat hy hom nie kon inlaat met hulle onderlinge twiste nie.

Kahitjene het toe inderdaad teen die end van Junie 1850 na Okahandja gekom, en in die begin van Julie het hy die sendeling gevra om in die Bybel op te kyk of Jonker Afrikaner hom moontlik spoedig sou aanval.

So blyk duidelik dat die sendingstasies beskou is as toevlugsoord en as 'n soort vreedsterrein. Tog is Okahandja op 23 Augustus 1850 deur Jonker se strydkragte oorval en geplunder (B.R.M., 1851, bl. 49-53) en moes Kolbe

---

¹⁾ Vir die bewering van dr. H. Vedder in „Heimatkalender”, 1950, bl. 56, dat Rath sy stasie op Otjimbingwe aangelê het in die hoop op die bystand van Zeraua, wat destyds sy vee slegs vyf dagreise verwyderd laat wei het, kon ek tot nog toe geen bevestiging kry nie.

self wegvlug. Die rede vir die aanval, wat met onmenslike gruweldade gepaard gegaan het, was die aanwesigheid van die vee-ryke Kahitjene.

Dit is hierdie onveilige toestande van destyds wat meebring het dat die sendelinge as hoofmanne op hulle stasies moes optree. Dit was ook die geval met C. H. Hahn. Alleen so kon hy die stasie-gemeenskappie enigsins uitskakel uit die onophoudelike onderlinge vegterye en rowerye van die inboorlinge. Hahn het dan ook sy „onderdane” streng verbied om hulle in te laat met die sake van die rykes en so die veiligheid van die stasie in gevaar te bring. Gevolglik moes hy ook oortreders van die verbod straf, wat werklik nie ’n maklike saak was nie, aangesien die strawwe Christelik moes wees en tog daarop bereken om indruk te maak op die woestelinge. Geen wonder dat Hahn self die opgedronge hoofmanskap as ’n onvermydelike euwel beskryf nie. Inderdaad egter het die destyds heersende anargie in Hereroland vir hulle geen alternatief opegelaat nie.

So heet dit in ’n berig van die Rynse sending van 1852 (bl. 99): „Das Volk der Herero scheint nämlich in vollständiger Anarchie und gänzlicher Auflösung seiner einzelnen Stämme begriffen zu sein”.

F. RUDOLF LEHMANN.

(Uit Duits vertaal deur prof, L. J. du Plessis).